

CHARAKTERYSTYKA KRYMINALISTYCZNA OSOBY, KTÓRA ODBYWA KARĘ W MIEJSCACH POZBAWIENIA WOLNOŚCI W UKRAINIE

Oleh Batyuk

doktor nauk prawnych, docent,

Profesor Katedry Prawa Karnego, postępowania i kryminalistyki

Kijowskiego Instytutu Własności Intelktualnej i Prawa

Uniwersytetu Narodowego "Odeska Akademia Prawna", (Kijów, Ukraina)

e-mail: batiukolegkiivponua@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2291-4247

Streszczenie. W przepisach artykułu naukowego autor analizuje opinie naukowców kryminalistycznych na temat cech kryminalnych sprawców, które popełnili przestępstwo, na tej podstawie określa własną wizję charakterystyki kryminalistycznej osoby odbywającej karę w miejscach pozbawienia wolności.

Autor proponuje włączenie do charakterystyki kryminalistycznej osoby odbywającej karę w miejscach pozbawienia wolności następujące elementy: informacje, zawierające takie cechy społeczno-demograficzne, jak pochodzenie i status społeczny, stan cywilny i stanowisko, narodowość i przynależność zawodowa, poziom zabezpieczenia materialnego; informacje, które określają poziom rozwoju intelektualnego, poziom edukacyjny i kulturowy, wiedzę, umiejętności, zdolności; informacje, które obejmują cechy moralne, wartości i aspiracje danej osoby, jej pozycję społeczną i komunikację, zainteresowania, potrzeby, skłonności, nawyki; informacje, które kształtują procesy mentalne, właściwości i stany osobowości; informacje składające się z treści społecznych i przejawów takich cech biofizjologicznych, jak płeć, wiek, stan zdrowia, cechy budowy fizycznej itp.

Na przekonanie autora artykułu, informacje o tożsamości sprawcy, które stanowią charakterystykę kryminalistyczną osoby, posłużą jako element wykonania praktycznego zadania organów ścigania w zakresie zapobiegania przestępstwom w zakładach penitencjarnych Ukrainie.

Słowa kluczowe: kryminalistyka, przestępstwo, skazaniec, instytucje penitencjarne, pozbawienie wolności, dochodzenie.

THE CRIMINALISTICS CHARACTERISTICS OF A PERSON WHO IS SERVING SENTENCE AT THE PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY IN UKRAINE

Oleg Batiuk

Candidate of Law Science, Associate Professor,

Professor of the Department of Criminal Law, Procedure and Criminalistics

Kyiv Institute of Intellectual Property and Law,

'Odessa Law Academy' National University, (Kyiv, Ukraine)

e-mail: batiukolegkiivponua@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2291-4247

Abstract. In the provisions of the scientific article, the author analyzes the opinions of the criminalistics regarding the forensic characteristics of the persons, who

committed the crime, on this basis, the author determines his own vision of the forensic characteristics of the person, who is serving the sentence in the places of deprivation of liberty. It is proposed by the author to include in the forensic characteristics of a person, who is serving a sentence in the places of the deprivation of liberty the following elements: the data that contain such socio-demographic features as social origin and status, marital status and position, national and professional affiliation, level of material security; the data that determine the level of intellectual development, educational and cultural level, knowledge, skills, abilities; the data which include moral qualities, value orientations and aspirations of the personality of human, his social positions and communications, interests, needs, inclinations, habits; the data that form mental processes, properties and states of personality; the data that consist of the social content and manifestation of such bio physiological features as gender, age, health status, features of the physical constitution, etc. According to the author of the article, the data about the personality of the convict, which is the forensic characteristics of the person, will serve as an element of the execution of the practical task of law enforcement agencies, regarding the prediction of the committing the crimes in the institutions of the execution of sentences of Ukraine.

Key words. The criminalistics, the crime, the convict, the institutions of the execution of sentences, the investigation.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЩО ВІДБУВАЄ ПОКАРАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Олег Батюк

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права, процесу і криміналістики

Київського інституту інтелектуальної власності та права

Національного університету «Одеська Юридична Академія», (Київ, Україна)

e-mail: batiukolegkiivponua@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2291-4247

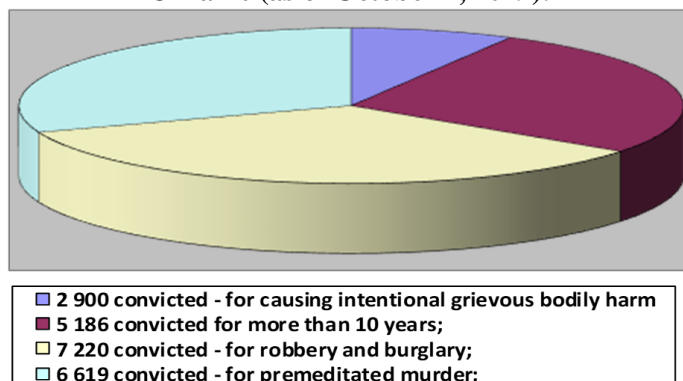
Анотація. У положеннях наукової статті автор проводить аналіз думок науковців криміналістів щодо криміналістичної характеристики осіб які вчинили злочин, на цій основі автор визначає власне бачення криміналістичної характеристика особи що відбуває покарання в місцях позбавлення волі. Пропонується автором включати у криміналістичну характеристику особи що відбуває покарання в місцях позбавлення волі такі елементи: відомості що містять такі соціально-демографічні ознаки, як соціальне походження й стан, сімейний стан і посада, національна й професійна належність, рівень матеріальної забезпеченості; відомості які визначають рівень розумного розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, вміння; відомості до яких входять моральні якості, ціннісні орієнтації й прагнення особистості, її соціальні позиції та зв'язки, інтереси, потреби, схильності, звички; відомості що формують психічні процеси, властивості та стани особистості; відомості що складаються із соціального змісту й прояву таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції тощо. На переконання автора статті, відомості про особу злочинця, які складають криміналістичну характеристику особи, слугуватимуть

елементом виконання практичного завдання правоохоронних органів, щодо попередження вчинення злочинів в установах виконання покарань України.

Ключові слова: криміналістика, злочин, засуджений, установи виконання покарань, позбавлення волі, розслідування.

Formulation of the problem. The most informative for the investigation process is such an element of the investigation methodology as a forensic description of the crime. In forensic science to the content of forensic characteristics of the crime traditionally include a fairly large number of elements. However, it should be noted that the central element of the forensic characterization of any crime is the data on the person who committed it, because no criminal offense can be committed in the absence of a person who commits criminal activity. From the above it can be seen that the study of the identity of the offender in the penitentiary institutions of Ukraine is due to the needs of both science and practice. As according to the official data of the State Penitentiary Service of Ukraine, as of October 1, 2019, there are 148 institutions in the sphere of management of the State Penitentiary Service of Ukraine. In addition, 29 institutions are located in Donetsk and Luhansk oblasts, which is temporarily not controlled by the Ukrainian authorities. Convicts are not detained in 26 penitentiaries due to the optimization of their activities. A total of 53,376 people are being held in penitentiaries and remand centers located in the territory controlled by the Ukrainian authorities (*General characteristics of the State Penitentiary Service of Ukraine as of October 1, 2019*).

Criminogenic composition of persons sentenced to imprisonment in Ukraine (as of October 1, 2019):

Analysis of recent research and publications. The person who committed the crime is considered by the criminal law sciences as a person with inherent social, professional, demographic and psychological qualities. Criminological and criminological study of the identity of the offender has been the subject of research by a wide range of specialists. Among them are Yu. M. Antonyan, O.P. Bushchan, A.F. Volobuev, I.V. Gora, A.F. Zelinsky, A.V. Ishchenko, V.E. Konovalov, O.G. Kolb, V.A. Kolesnik, V.D. Larichev, V.D. Pcholkin, G.A. Matusovsky, R.S. Satuev, R.L. Stepanyuk, S.S. Chernyavsky, V. Yu. Shepitko and others.

The purpose of this article is to form forensic knowledge about the identity of criminals who have committed crimes in prisons, their classification and determination of the use of these data about persons in the process of detecting and investigating crimes in prisons.

Presenting main material. In order to criminalistic characterize a person sentenced to imprisonment, it is necessary, first of all, to determine the question: what is the meaning of the concept of "person sentenced to imprisonment"? "Person of a person sentenced to imprisonment" can be considered as a complex concept, which is a combination of two simpler concepts - "person" and "person sentenced to imprisonment".

A person in the philosophical sense is an individual as a subject of social activity (*Philosophical Dictionary, 2006, p.470*).

An individual is a separate representative of the human community, ie a person as a bearer of individual peculiar traits, a person of a certain culture, epoch (*Dictionary of Practical Psychology, 2007, p.190*).

Thus, the meaning of the term "person" in general can be defined as a person who is a set of individual characteristics and properties. For the most part, in the legal sciences, the term "person" is used to define a person as an individual. We will dwell in more detail on the analysis of the concept of "person" and its meaning.

The second component of this concept characterizes the legal status of a person - it contains an indication of his special position - a convict. A person sentenced to imprisonment is a person who has been found guilty by a court of committing a crime and who has been sentenced to imprisonment (life imprisonment or imprisonment for a definite term) in the conviction.

The concept of "sentenced to imprisonment", in turn, is derived from the concept of "convicted" and differs from it in that it contains a specific indication of the type of sentence imposed. In general, these concepts are correlated according to the laws of logic as separate (sentenced to imprisonment) and general (convicted).

From the moment a person commits a crime, the state enters into a criminal legal relationship with that particular person who is the subject of the crime. Thus, the subjects of criminal law relations are: on the one hand - the state, on the other - the person who committed the crime. This means that on the one hand, the perpetrator must be subjected to measures of state influence and he must be punished, and on the other - that the state has the right to prosecute the offender, prove his guilt and apply criminal law. sanctions.

Note that the very presence of a crime in a socially dangerous act of a person is the basis of his criminal liability. The content of criminal liability is determined by the rules of criminal law, and the implementation of criminal liability is carried out in the form of criminal procedure and criminal-executive legal relations. Criminal liability from the moment of its occurrence stipulates, in addition to the obligation of the person who committed the crime, to be restricted and punished, as well as its obligation to comply with the requirements of the investigation and court of such liability (criminal procedure). Criminal procedural legal relations arise from the moment of initiation of a criminal case and end with a sentence that has entered into force. After that, criminal liability goes to the final stage of its implementation. It is implemented in the form of criminal-executive legal relations, which should ensure the execution of the sentence (*Criminal Law of Ukraine. General part Textbook, 1998, p.7-10*).

During the pre-trial investigation, trial and resolution of the criminal case, in fact, along with the person of the victim, the central place in the criminal process is occupied by the person who committed the crime or is suspected of its commission. Depending on the stage of the criminal process, the tasks performed by this stage, the range of entities involved in it, the person has a different procedural status, and

accordingly is endowed with different procedural rights, which are aimed at protecting his legitimate rights and interests. . First we call this person a suspect, then an accused, a defendant, and finally, depending on the type of sentence - convicted or acquitted.

The special position of this person is determined by a number of factors. First, this person and his socially dangerous and illegal actions in the past are the object of careful investigation in criminal proceedings, as the main efforts of the bodies of inquiry, pre-trial investigation, prosecutor's office and court are aimed primarily at establishing this person. , the presence in her act of a crime under criminal law, and the proof of her guilt in committing this crime. Secondly, in carrying out activities to establish the circumstances that are the subject of evidence and are essential for a full, comprehensive and objective investigation and resolution of the criminal case on the merits, the relevant judicial and law enforcement agencies exercise their powers delegated to them by the state. allow for the application of coercive measures and, in particular, precautionary measures, which may restrict the constitutional and other rights of participants in criminal proceedings, and, in particular, in, it concerns the rights and interests of the suspect, accused and convicted.

Due to the above features of the situation in the criminal process of the person who committed the crime, the possibility of danger of violation of his rights and interests will be the most likely, compared to other participants in the criminal process (victims, witnesses and other participants). Therefore, an objectively necessary condition aimed at preventing violations of human rights and freedoms, unjustified prosecution and sentencing of innocents is a clear and unambiguous definition in the law of the procedural status and scope of procedural rights of this person at all stages of the criminal process.

Noting that a person in criminology is understood as a set of social and physical properties inherent in a particular person, which distinguishes him from all others, VK String emphasizes that such an understanding of the person would be incomplete without taking into account human psychology. The person, as well as an organism, is concept system-structural and includes various substructures. Person - at the same time a system of biological, social, psychological, chemical, etc., is relatively stable and at the same time, is in motion, development and is characterized by a certain set of features and properties. Man is both a biological organism and a person. The first consists of a number of biologically determined substructures or subsystems characterized by a set of morphological features of the organism (human constitution and its individual components, etc.) and a set of properties that are the result of functioning and vital functions of the organism (voice, blood, hair, smell, etc.). In general, the organism can be considered at different levels - molecular, subcellular, cellular, level of tissues, organs, subsystems and so on. The second system includes a psychological and social substructure. Psychological includes mental properties, processes and states: thinking, memory, emotions, will, attention, feelings, perception, etc. The social substructure includes socio-demographic characteristics (surname, name, patronymic, time and place of birth, social origin and status, marital and official status, nationality and professional affiliation), social experience (knowledge, skills, abilities) and personality orientation (desires, interests, inclinations, ideals, beliefs, worldview, etc.). The elements of structures and substructures are so closely related that they often require a comprehensive approach in their study with the involvement of a number of sciences (*Strinzha VK, 1982, p.12-13*).

Other criminologists M.V. Saltevsy, P.D. Bilenchuk, note that man has three types of signs and properties: physical, biological, social. Physical properties are divided into two types: external or anatomical, which characterize the structure of the body and its parts, and internal or structural, which characterize the internal structure of tissues, organs and various secretions of the human body in the process of life. Biological properties reflect the functional activity of man and characterize it as a living biological system. Man, as a highly organized and socio-biological being, distinguishes himself from the environment similar in three biological properties: dynamics, voice and language. The third group of properties includes social, which characterize a person as a person at the level of individual and social consciousness, its relationship to law, society, a set of moral and ethical values and are grouped into five main groups: 1) personographic; 2) psychophysiological and psychological; 3) worldview; 4) production and business; 5) moral and household (*Criminalistics: Textbook, 1998, p.145-147*).

This view differs from the previous one in that in this case, human qualities such as motor skills, voice and speech are not included in the physical properties of man and are allocated to a separate group, and social and psychological combined into one group - social properties. This issue is controversial in the literature and preference is given to the first point of view.

In criminology, as in any other field of knowledge, man, as necessary, can be studied in all the variety of manifestations of its properties: physical and mental, genetically determined and formed in life, natural and social, and the term "person" forensic theory and practice is used in the broadest sense of the word, including the properties of the person the whole set of criminologically significant human qualities: morphological, physiological, mental, social (*Lushechkina M.A., 2001, p.138-139*).

Thus, the term "person sentenced to imprisonment" we mean a person who has committed a crime, convicted and serving a sentence of imprisonment under a court conviction, which has entered into force and is characterized by a unique set of physical, social, mental and other characteristics, signs and qualities.

Can we identify any specific features that characterize a person sentenced to imprisonment, which can be used to distinguish him from other persons who have not committed crimes and have not been in places of imprisonment? This issue is important and relevant for both scientists and law enforcement practitioners.

Important in resolving this issue is the contribution made by the well-known legal scholar, Italian prison psychiatrist C. Lombroso, who, based on practical research of prisoners, came to the conclusion that there is a type of congenital criminal, which can be distinguished from other people (not criminals) by means of certain features of appearance peculiar only to criminals. Thus, the killers, according to Ch. Lombroso, are characterized by a massive lower jaw, black and curly hair, thin beard, usually the presence of goiter, short arms. In violent criminals, the most persistent symptoms are brachycephaly, long arms and hands. Rapists have such signs as heavy body weight, short arms, narrow forehead, etc. (*Lombroso Ch., 1892, pp. 44-49*).

The merit of Ch. Lombroso is that he was the first to draw attention to the need to study the identity of the offender (prisoner) and the first to propose a scientific classification of criminals. He singled out: 1) born criminals; 2) mentally ill criminals; 3) criminals by passion; 4) random criminals. Using anthropological, anatomical and psychophysiological research, Ch. Lombroso "constructed" the basic type of "born" criminal for his concept, which differs from a non-criminal person in its individual

anatomical and physiological features, as well as pathological personality traits: lack of remorse, remorse or remorse. , propensity to betray, vanity, cruelty, attraction to orgies and gambling. But further practical research by other scientists did not confirm the specificity for criminals of the features pointed out by Ch. Lombroso, and his theory was criticized (*Lombroso Ch., 1892, p.40*).

The generalization of the current practice of serving a sentence of imprisonment shows that one of the specific features of a person's appearance, which is usually associated with a person's criminal activity and his stay in prison, is the presence of a special feature in the form of a criminal tattoo. One of the first to draw attention to this was Ch. Lobroso, who emphasized that, of course, tattoos, like other typical features of criminals, can be found among ordinary people, but among them there is no such a large percentage, there is no prevalence of this phenomenon. An ordinary person does not have a special imprint of cynicism, disorderly, unreasonable vanity by crime (*Lombroso Ch., 1892, p.75*). Indeed, tattoos are prevalent among certain social groups, such as those sentenced to imprisonment. For the identification of a person who has served a sentence in a place of imprisonment, first of all, a criminal tattoo is important, which is usually acquired in places of imprisonment.

Specific functional features of a person, which are manifested during his activity, include the use of persons who were previously in prisons, a special language - "criminal (criminal) jargon" and the use of "criminal sign language" as a means of communication in a criminal environment. Criminals have an ancient way of conveying their thoughts through gestures. V. Kuzmichev and Y. Moskvina rightly draw attention to this, noting that the communicative sphere of criminal activity is carried out in accordance with the general rules of communication between people, and at the same time, this activity has its own specific rules and means of communication. we can include a kind of "criminal jargon and lexicon, various tattoos that have a specific meaning and direction, certain manners, rules of" criminal "communication, etc. (*Kuzmichev V., Moskvina Y., 1999, p. 65*).

Specific features inherent in persons serving or serving sentences in prisons include the widespread prevalence of mental anomalies among this category of persons, which do not preclude sanity. It should be emphasized that the first to ask questions about the role of mental pathology in criminal behavior was also C. Lombroso. According to various scientists, the share of people with mental disorders among those who have committed crimes and undergone forensic psychiatric examination ranges from 30 to 68%. In general, according to empirical studies, 50-60% of criminals have such mental anomalies. Undoubtedly, mental anomalies also exist in people who have not committed crimes and have not been in prisons, but their share is much lower. Research data also show that with the increase in the length of stay of convicts in prisons, the number of people with mental anomalies increases significantly. The pathopsychological portrait of convicts with mental anomalies is characterized by anxiety, cruelty, aggression, instinct and rigidity, which can significantly prevent a person from managing and controlling his behavior (*Lombroso Ch., 1892, p. 4*).

Conclusion. Thus, in view of the above, we believe that in the broadest sense, the properties, characteristics and qualities of any person, including "a person sentenced to imprisonment", are studied by the science of criminology, due to its purpose and objectives of disclosure and investigation crimes, identification and search of criminals, as well as forensic crime prevention. Among the variety of features and characteristics

of a person can be identified some, which are usually specific to a person serving a sentence in prison.

In our opinion, the forensic description of a person serving a sentence in a prison consists of certain elements, namely:

1) information containing such socio-demographic characteristics as social origin and status, marital status and position, national and professional affiliation, level of material security;

2) information that determines the level of intellectual development, educational and cultural level, knowledge, skills, abilities;

3) information which includes moral qualities, value orientations and aspirations of the person, its social positions and communications, interests, needs, inclinations, habits;

4) information that forms mental processes, properties and states of personality;

5) information consisting of the social content and manifestation of such biophysiological features as gender, age, state of health, features of the physical constitution, etc.

We believe that information about the identity of the offender that constitutes the forensic characteristics will serve as an element of the practical task of law enforcement agencies to prevent the commission of crimes in penitentiary institutions.

References:

1. Zahalna kharakterystyka Derzhavnoyi kryminalno-vykonavchoyi sluzhby Ukrainy stanom na 01.10.2019 r. URL: <https://kvs.gov.ua/2019/harakteristika/01.10.2019.pdf>
2. Filosofskyy slovnyk. (2006) Za red. V.I. Shynkaruka. 2-e vyd., pererob. i dop. K.: Holov. red. URE, 800 s.
3. Slovar praktycheskoho psykholoha. (2007). Sost. S.YU. Holovyn. Mynsk: Kharvest. 800 c.
4. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna Pidruchnyk. (1998). H.V. Adrusiv, P.P. Andrushko, V.V. Benkivskyy ta in.; Za red. P.S. Matyshevskoho ta in. K.: Yurinkom Inter, 512 s.
5. Strynzha V.K. (1982) Lychnost kak ob"ekt krymynalystycheskoy ydentyfikatsyy. Krymynalystyka y sudebnaya ékspertyza. K., Vyp. 24. S. 11-18.
6. Krymynalystyka: Pidruchnyk. (1998) P.D. Bilenchuk, O.P. Dubovyy, M.V. Saltevs'kyy, P.YU. Tymoshenko. Za red. akad. P.D. Bilenchuka. K. Atika, 416 s.
7. Lushechkyna M.A. (2001). Krymynalystycheskoe yzuchenye lychnosti. Krymynalystyka: Uchebnyk. Pod red. N.P. Yablokova. 2-e yzd., pererab. y dop. M. Yuryst", S. 138-151.
8. Lombrozo CH. (1892). Noveyshye uspekhy nauky o prestupnyke. S. Peterburh. 160s.
9. Kuzmichov V., Moskvyn YU. (1999). Krymynalystychnye vyvchennya zlochyynnoyi diyalnosti. Pravo Ukrainy. № 5. S.65-67.

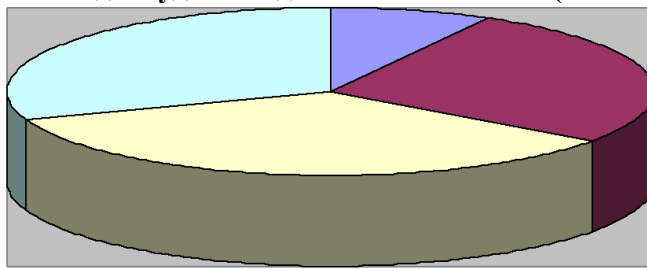
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЩО ВІДБУВАЄ ПОКАРАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Найбільш інформативним для процесу розслідування є такий елемент методики розслідування як криміналістична характеристика злочину. У криміналістичній науці до змісту криміналістичної характеристики злочину традиційно включають досить велику кількість елементів. Однак слід зазначити, що центральним елементом криміналістичної характеристики будь-якого злочину є дані про особу, яка його вчинила, оскільки жодне кримінальне правопорушення не може бути реалізоване за відсутності

людини, яка здійснює злочинну діяльність. З наведеного вище вбачається, що дослідження особи злочинця який вчинив злочин в установах виконання покарань України обумовлене потребами як науки, так і практики. Оскільки за офіційними даними Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 1 жовтня 2019 року у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває 148 установ. Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою. В 26 установах виконання покарань засуджені не утримуються, у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 53 376 осіб (*Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.10.2019 року*).

Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі (станом на 01.10.2019):

- 2 900 засуджені – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження;
- 5 186 засуджені на строк понад 10 років;
- 7 220 засуджені – за розбій та грабїж;
- 6 619 засуджені – за умисне вбивство;

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особа, яка вчинила злочин, розглядається кримінально-правовими науками як особистість із властивими їй соціальними, професійними, демографічними та психологічними якостями. Кримінологічне та криміналістичне вивчення особи злочинця було предметом наукових досліджень широкого кола фахівців. Серед них можна виділити Ю. М. Антоняна, О. П. Буцана, А. Ф. Волобуєва, І.В. Гора, А. Ф. Зелінського, А.В. Іщенка, В. Е. Коновалову, О.Г. Колба, В.А. Колесника, В. Д. Ларичева, В. Д. Пчолкіна, Г. А. Матусовського, Р. С. Сатуєва, Р. Л. Степанюка, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька та ін.

Метою цієї статті є формування криміналістичних знань про особу злочинців, які вчинили злочини в місцях позбавлення волі, їх класифікація та визначення напрямів використання цих даних про осіб у процесі виявлення і розслідування злочинів в місцях позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу. Щоб криміналістично охарактеризувати особу засудженого до позбавлення волі, необхідно насамперед, визначитися з питанням: який саме зміст вкладається в поняття “особа засудженого до позбавлення волі”? “Особа засудженого до позбавлення волі” може бути розглянута як складне поняття, яке являє собою поєднання двох більш простих понять – “особа” та “засуджений до позбавлення волі”.

Особа в філософському розумінні – це індивід, як суб’єкт соціальної діяльності (*Філософський словник, 2006, с.470*).

Індивід – це окремих представник людської спільноти, тобто людина як носій індивідуальних своєрідних рис, людина певної культури, епохи (*Словарь практического психолога, 2007, с.190*).

Отже, зміст поняття “особа” в загальних рисах може бути визначений, як людина, яка являє собою сукупність індивідуальних ознак і властивостей. Здебільшого, в правових науках термін “особа” використовується для визначення людини як фізичної особи. Більш детально на аналізі поняття “особа” та його змісті ми зупинимося далі.

Друга складова частина розглядуваного поняття характеризує правове становище людини, – в ній міститься вказівка про перебування її в особливому становищі – засудженого до позбавлення волі. Засуджений до позбавлення волі – це людина, яка визнана судом винною у вчиненні злочину, і якій у обвинувальному вирокі призначено покарання у вигляді позбавлення волі (довічне позбавлення волі, або позбавлення волі на певний строк).

Поняття “засуджений до позбавлення волі”, в свою чергу, є похідним від поняття “засуджений” і відрізняється від нього тим, що містить конкретну вказівку на вид призначеного покарання. Взагалі, ці поняття співвідносяться між собою за законами логіки як окреме (засуджений до позбавлення волі) та загальне (засуджений).

З моменту вчинення особою злочину, держава вступає з цією конкретною особою, яка є суб’єктом злочину, у кримінально-правові відносини. Таким чином, суб’єктами кримінально-правових відносин є: з одного боку – держава, з іншого – особа, яка вчинила злочин. Це означає, що з одного боку, до особи, яка вчинила злочин, повинні бути вжиті заходи державного впливу, і вона повинна бути покараною, а з іншого – що держава наділяється правом переслідувати злочинця в кримінальному порядку, доводити його вину і застосовувати кримінально-правові санкції.

Зауважимо, що саме наявність складу злочину у суспільно небезпечному діянні особи є підставою її кримінальної відповідальності. Зміст кримінальної відповідальності визначається нормами кримінального права, а реалізація кримінальної відповідальності здійснюється у формі кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих правовідносин. Кримінальна відповідальність із моменту свого виникнення обумовлює, окрім обов’язку особи, що вчинила злочин, зазнати обмежень і понести покарання, також і її обов’язок підкорятися вимогам процедури реалізації органами розслідування та суду такої відповідальності (кримінально-процесуальні правовідносини). Кримінально-процесуальні правовідносини виникають з моменту порушення кримінальної справи і закінчуються вирокі, який набув законної сили. Після цього, кримінальна відповідальність переходить у заключну стадію своєї реалізації. Вона реалізується у формі кримінально-виконавчих правовідносин, що мають забезпечити виконання вироку (*Кримінальне право України. Загальна частина Підручник, 1998, с.7-10*).

Під час досудового розслідування, судового розгляду та вирішення кримінальної справи по суті, поряд з особою потерпілого, центральне місце в кримінальному процесі посідає і особа, яка вчинила злочин, або підозрюється у його вчиненні. В залежності від стадії кримінального процесу, завдань, які ця стадія виконує, кола суб’єктів, які беруть у ній участь, вказана особа має різний

процесуальний статус, і відповідно наділяється різним обсягом процесуальних прав, які спрямовані на забезпечення захисту її законних прав і інтересів. Спочатку цю особу ми називаємо підозрюваним, потім обвинуваченим, підсудним, і наприкінці, в залежності від виду вироку - засудженим або виправданим.

Особливе становище цієї особи обумовлюється рядом факторів. По-перше, саме ця особа та її суспільно небезпечні і протиправні дії у минулому є об'єктом ретельного дослідження у кримінальному процесі, так як основні зусилля органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду спрямовані, в першу чергу, на встановлення саме цієї особи, наявності у її діянні складу злочину, передбаченого кримінальним законом, та доведеності її вини у вчиненні цього злочину. По-друге, здійснюючи діяльність по встановленню обставин, які входять до предмету доказування і мають суттєве значення для повного, всебічного та об'єктивного розслідування і вирішення кримінальної справи по суті, відповідні судові та правоохоронні органи реалізують свої владні повноваження, делеговані їм державою, які дозволяють застосовувати під час цієї діяльності заходи процесуального примусу і, зокрема, запобіжні заходи, які можуть призвести до обмеження конституційних та інших прав учасників кримінального процесу, і, в першу чергу, це стосується прав і інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого.

В силу зазначеної вище особливості становища в кримінальному процесі особи, яка вчинила злочин, можливість настання для неї небезпеки порушення її прав і інтересів буде найбільш вірогідною, у порівнянні з іншими учасниками кримінального процесу (потерпілими, свідками та іншими учасниками). Тому об'єктивно необхідною умовою, спрямованою на запобігання порушенню прав і свобод людини, необгрунтованому притягненню осіб до кримінальної відповідальності та засудженню невинних, є чітке та однозначне визначення у законі процесуального статусу та обсягу процесуальних прав цієї особи на всіх стадіях кримінального процесу.

Зазначаючи, що під особою в криміналістиці розуміють сукупність соціальних та фізичних властивостей, притаманних конкретній людині, що відрізняють її від всіх інших, В.К. Стринжа підкреслює, що таке розуміння особи було б неповним без врахування психології людини. Особа, як і організм, є поняттям системно-структурним і включає в себе різні підструктури. Особа – одночасно система біологічна, соціальна, психологічна, хімічна і т. ін., є відносно стійкою і в той же час, знаходиться у русі, розвитку та характеризується певною сукупністю ознак і властивостей. Людина є водночас біологічним організмом і особистістю. Перший складається з ряду біологічно обумовлених підструктур, або підсистем, що характеризуються сукупністю морфологічних особливостей організму (конституція людини і її окремі складові та ін.) та сукупністю властивостей, які є результатом функціонування та життєдіяльності організму (голос, кров, волосся, запах та ін.). Взагалі організм можна розглядати на різних рівнях – молекулярному, субклітинному, клітинному, рівні тканин, органів, підсистем тощо. Друга система включає в себе психологічну та соціальну підструктуру. До психологічної належать психічні властивості, процеси та стани: мислення, пам'ять, емоції, воля, увага, відчуття, сприйняття та ін. До соціальної підструктури належать соціально-демографічні ознаки (прізвище, ім'я, по-батькові, час і місце народження, соціальне походження та стан, сімейне та

посадове становище, національна та професійна приналежність), соціальний досвід (знання, вміння, навички) та спрямованість особистості (бажання, інтереси, нахили, ідеали, переконання, світогляд та ін.). Елементи структур і підструктур так тісно між собою пов'язані, що часто вимагають при їх вивченні комплексного підходу із залученням даних ряду наук (*Стринжа В.К., 1982, с.12-13*).

Інші вчені-криміналісти М.В. Салтєвський, П.Д. Біленчук, зазначають, що людині притаманні три види ознак і властивостей: фізичні, біологічні, соціальні. Фізичні властивості поділяються на два види: зовнішні, або анатомічні, які характеризують будову тіла та його частин, та внутрішні або структурні, які характеризують внутрішню будову тканин, органів та різних виділень людського організму в процесі життєдіяльності. Біологічні властивості відображають функціональну діяльність людини і характеризують її як живу біологічну систему. Людина, як високоорганізована і соціально-біологічна істота, виділяє себе з середовища подібних за трьома біологічними властивостями: динамікою, голосом та мовою. До третьої групи властивостей належать соціальні, які характеризують людину як особистість на рівні індивідуальної і суспільної свідомості, її відношення до закону, суспільства, сукупності моральних і етичних цінностей та об'єднуються у п'ять основних груп: 1) персонографічні; 2) психофізіологічні та психологічні; 3)світоглядні; 4) виробничо-ділові; 5) морально-побутові (*Криміналістика: Підручник, 1998, с.145-147*).

Ця точка зору відрізняється від попередньої тим, що у даному випадку, такі властивості людини, як рухові навички, голос та мова не включаються до фізичних властивостей людини і виділені в окрему групу, а соціальні та психологічні об'єднані в одну групу – соціальні властивості. Дане питання у спеціальній літературі є дискусійним і перевага надається першій точці зору.

В криміналістиці, як ні в якій іншій сфері пізнання, людина, в межах необхідності, може досліджуватися у всій різноманітності проявів її властивостей: фізичних і психічних, генетично обумовлених та сформованих у процесі життя, природних і соціальних, а термін “особа” криміналістична теорія і практика використовують у самому широкому розумінні цього слова, включаючи до властивостей особи всю сукупність криміналістично значущих людських якостей: морфологічні, фізіологічні, психічні, соціальні (*Лушечкина М.А., 2001, с.138-139*).

Отже, під поняттям “особа засудженого до позбавлення волі” ми розуміємо людину, що вчинила злочин, засуджена та відбуває покарання у вигляді позбавлення волі за обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили і характеризується неповторною сукупністю фізичних, соціальних, психічних та інших властивостей, ознак і якостей.

Чи можемо ми виділити будь-які специфічні особливості, що є характерними для особи засудженого до позбавлення волі, за допомогою яких можна відрізнити її від інших осіб, що не вчиняли злочини і не перебували у місцях позбавлення волі? Це питання є важливим і актуальним як для науковців, так і для практичних працівників правоохоронних органів.

Вагомим, у розв'язанні цього питання, є внесок, зроблений відомим вченим-юристом, італійським в'язничним лікарем-психіатром Ч. Ломброзо, який на підставі практичних досліджень ув'язнених, прийшов до висновку про існування типу природженого злочинця, якого можна відрізнити від інших людей (не злочинців) за допомогою певних ознак зовнішності, притаманних тільки

злочинцям. Так, вбивцям, на думку Ч. Ломброзо, притаманні масивна нижня шелепа, чорне і кучеряве волосся, рідка борода, як правило, наявність зубу, короткі руки. У насильницьких злочинців найбільш стійкими ознаками є брахіцефалія, довгі руки та кисті рук. У гвалтівників такими ознаками є велика вага тіла, короткі руки, вузький лоб і т.ін. (*Ломброзо Ч., 1892, с. 44-49*).

Заслуга Ч. Ломброзо полягає в тому, що він першим звернув увагу на необхідність дослідження особи злочинця (ув'язненого) та перший запропонував наукову класифікацію злочинців. Ним були виділені: 1) природжені злочинці; 2) душевнохворі злочинці; 3) злочинці за пристрастю; 4) випадкові злочинці. Використовуючи антропологічні, анатомічні та психофізіологічні дослідження, Ч. Ломброзо “сконструював” основний для його концепції тип “природженого” злочинця, який відрізняється від незлочинної людини за своїми індивідуальними анатомічними і фізіологічними ознаками, а також патологічними особистісними рисами: відсутністю каяття або докорів сумління, цинізмом, схильністю до зради, марнославством, жорстокістю, потягом до оргій та азартних ігор. Але подальші практичні дослідження інших вчених не підтвердили специфічності для злочинців тих ознак, на які вказував Ч. Ломброзо, і його теорія була піддана критиці (*Ломброзо Ч., 1892, с.40*).

Узагальнення сучасної практики відбування покарання у виді позбавлення волі свідчить, що однією з специфічних ознак зовнішності людини, яка пов'язується, як правило, із злочинною діяльністю особи та її перебуванням у місцях позбавлення волі, є наявність у неї особливої прикмети у вигляді кримінального татуювання. На це одним із перших звернув увагу саме Ч. Ломброзо, який підкреслював, що, безперечно, татуювання, як і інші типові риси злочинців, можна зустріти і серед звичайних людей, але серед них немає такого великого відсотку, немає тієї розповсюдженості цього явища. У звичайної людини не спостерігається особливого відбитку цинізму, безладного, нерозумного марнославства злочинцем (*Ломброзо Ч., 1892, с.75*). Дійсно, татуювання превалює серед певних соціальних груп, наприклад, засуджених до позбавлення волі. Для розпізнання особи, яка відбувала покарання у місцях позбавлення волі, насамперед, має значення кримінальне татуювання, яке, як правило, набувається у місцях позбавлення волі.

До специфічних функціональних ознак людини, які проявляються під час її діяльності, належить також вживання особами, які раніше перебували у місцях позбавлення волі, особливої мови – “злочинного (кримінального) жаргону” та застосування “мови злочинних жестів” як засобів комунікації у злочинному середовищі. У злочинців існує старовинний спосіб передавати свої думки жестами. На це обгрунтовано звертають увагу В. Кузьмічов та Ю. Москвін, зазначаючи, що комунікативна сфера злочинної діяльності здійснюється у відповідності із загальними правилами спілкування між людьми, і в той же час, цій діяльності притаманні виключно свої, специфічні правила і засоби комунікації, до яких можна віднести своєрідний “злочинний жаргон і лексикон, різноманітні татуювання, які мають конкретний зміст і спрямованість, певні манери поведінки, правила “злочинного” спілкування тощо (*Кузьмічов В., Москвін Ю., 1999, с. 65*).

До специфічних ознак, що притаманні особам, які відбувають або відбули покарання в місцях позбавлення волі, можна віднести широке розповсюдження серед цієї категорії осіб психічних аномалій, що не виключають осудності.

Необхідно підкреслити, що першим, хто поставив питання стосовно ролі психічної патології у злочинній поведінці також був Ч. Ломброзо. За даними різних вчених, питома вага осіб з психічними порушеннями серед осіб, що вчинили злочини і пройшли судово-психіатричну експертизу коливається у межах 30-68%. В цілому ж, як свідчать емпіричні дослідження, серед злочинців 50-60% осіб мають такі психічні аномалії. Безперечно, психічні аномалії існують і у людей, які не вчиняли злочини і не перебували у місцях позбавлення волі, але їх питома вага значно менша. Дані наукових досліджень свідчать також про те, що із збільшенням терміну перебування засуджених у місцях позбавлення волі, кількість осіб, що мають психічні аномалії, суттєво зростає. Для патофизиологічного портрету засуджених до позбавлення волі з психічними аномаліями характерні тривожність, жорстокість, агресивність, навіюваність та ригідність, які можуть суттєво перешкоджати особі керувати своєю поведінкою та контролювати її (Ломброзо Ч., 1892, с 4).

Висновок. Отже, з огляду на викладене, вважаємо, що у найбільш широкому аспекті властивості, ознаки і якості будь-якої особи, в тому числі і “особи засудженого до позбавлення волі”, досліджуються саме наукою криміналістикою, що обумовлюється її метою і завданнями розкриття та розслідування злочинів, встановлення та розшуку злочинців, а також криміналістичної профілактики злочинів. Серед розмаїття ознак і властивостей особи можна виділити окремі, які, як правило, специфічно притаманні особі, що відбувала покарання у місцях позбавлення волі.

На наше переконання, криміналістична характеристика особи що відбуває покарання в місцях позбавлення волі складається з певних елементів, а саме:

1) відомості що містять такі соціально-демографічні ознаки, як соціальне походження й стан, сімейний стан і посада, національна й професійна належність, рівень матеріальної забезпеченості;

2) відомості які визначають рівень розумного розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, вміння;

3) відомості до яких входять моральні якості, ціннісні орієнтації й прагнення особистості, її соціальні позиції та зв'язки, інтереси, потреби, схильності, звички;

4) відомості що формують психічні процеси, властивості та стани особистості;

5) відомості що складаються із соціального змісту й прояву таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції тощо.

Вважаємо, що відомості про особу злочинця які складають криміналістичну характеристику слугуватимуть елементом виконання практичного завдання правоохоронних органів, щодо попередження вчинення злочинів в установах виконання покарань.

Список використаних джерел:

1. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.10.2019 р. URL: <https://kvs.gov.ua/2019/harakteristika/01.10.2019.pdf>
2. Філософський словник. (2006) За ред. В.І. Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Голов. ред. УРЕ, 800 с.
3. Словарь практического психолога. (2007). Сост. С.Ю. Головин. Минск: Харвест. 800 с.

4. Кримінальне право України. Загальна частина Підручник. (1998). Г.В. Адрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. К.: Юрінком Інтер, 512 с.
5. Стринжа В.К. (1982) Личность как объект криминалистической идентификации. Криминалистика и судебная экспертиза. К., Вып. 24. С. 11-18.
6. Криміналістика: Підручник. (1998) П.Д. Біленчук, О.П. Дубовий, М.В.Салтевський, П.Ю. Тимошенко. За ред. акад. П.Д. Біленчука. К. Атіка, 416 с.
7. Лушечкина М.А. (2001). Криминалистическое изучение личности. Криминалистика: Учебник. Под ред. Н.П. Яблокова. 2-е изд., перераб. и доп. М. Юристъ, С. 138-151.
8. Ломброзо Ч. (1892). Новейшие успехи науки о преступнике. С. Петербург. 160с.
9. Кузьмічов В., Москвін Ю. (1999). Криміналістичне вивчення злочинної діяльності. *Право України*. № 5. С.65-67.